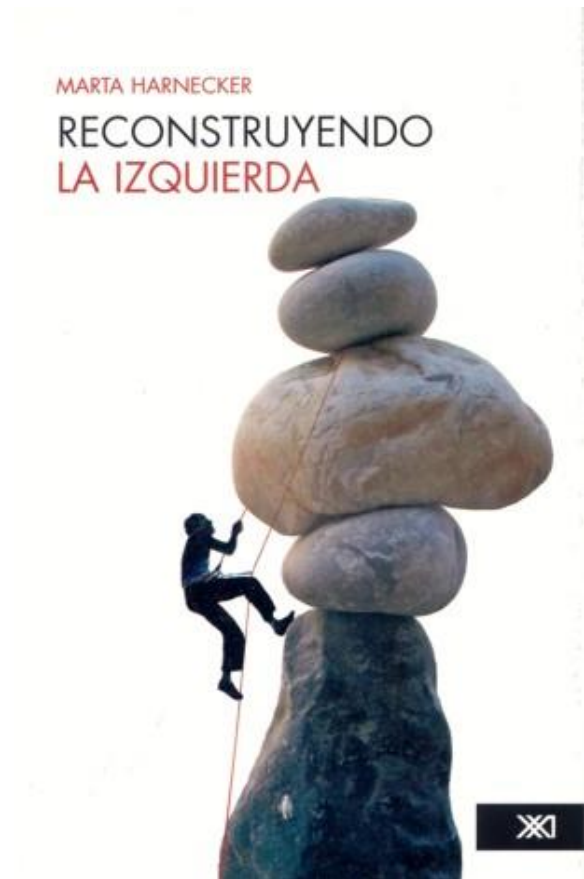

Marta Harnecker

Att återuppbygga vänstern – utdrag

Spansk resp. latinamerikansk (Mexico) utgåva av boken

Original: Marta Harnecker, *Reconstruyendo la Izquierda* (2006 och 2008). Boken finns även i engelsk översättning: *Rebuilding the Left* (2007)

Översättning: Martin Fahlgren (både spanska och engelska utgåvan av boken har använts).

Innehåll

Martin Fahlgren: Introduktion med kritiska kommentarer	1
Del 1: Vänstern och den nya världen	5
3. Mot skapandet av ett alternativt socialt block	5
1) <i>Behovet av att bygga upp vänstern så att den kan bli det kitt som håller samman den sociala oppositionen.....</i>	<i>5</i>
3) <i>Att bygga ett brett anti-nyliberalt socialt och politiskt block</i>	<i>6</i>
Del II: "Parti"-krisen och varför vi behöver en ny vänsterpolitisk kultur	8
4. Teorins kris.....	8
1) <i>Trefaldigt ursprung</i>	<i>8</i>
2) <i>Socialismens kris betyder inte att vi måste förkasta Marx' bidrag.....</i>	<i>9</i>
5. Programmatisk kris och trovärdighetskris.....	10
1) <i>Avsaknad av en plan för ett alternativ till kapitalismen</i>	<i>10</i>
2) <i>Trovärdighetskris för politiken och politikerna</i>	<i>10</i>
6. Den organiska krisen	12
1) <i>Det finns inget politiskt subjekt som svarar upp mot de nya utmaningarna.....</i>	<i>12</i>
2) <i>Kopiering av den bolsjevikiska modellen har lett till avvikelser</i>	<i>12</i>
3) <i>Andra misstag och avvikelser.....</i>	<i>15</i>
7. Teorin bakom partibegreppet.....	18
1) <i>Förklaringar till dessa fel: Kautskys teser.....</i>	<i>18</i>
2) <i>Hur detta återspeglas i utformningen av det revolutionära partiet.....</i>	<i>23</i>

Martin Fahlgren: Introduktion med kritiska kommentarer

Marta Harnecker (MH) är en mycket känd latinamerikansk marxist, som spelat en mycket stor roll när det gäller att popularisera marxismens grundläggande politiska begrepp för stora massor i Latinamerika. För en mer utförlig presentation av henne, se [Om Marta Harnecker](#) av Alex Fuentes.

Den bok som nedan återges i utdrag är i flera avseenden en uppgörelse med den gamla latinamerikanska vänstern, dess teorier, organisationer, politiska strategi och taktik. Mycket är välfunnet och värt att reflektera över. Detta gäller exempelvis mycket av kritiken mot den latinamerikanska vänsterns praktik och dess avsaknad av en vettig strategi och taktik, baserad på en konkret analys av verkligheten¹ (mycket är även tillämpligt på vänstern i andra delar av världen).

Det gäller också mer teoretiska resonemang, t ex om skillnaden mellan klassmedvetande och socialistiskt medvetande, där hon på ett bra sätt reder ut en fråga som den revolutionära vänstern länge brottats med och som hänger samman med en inskränkt läsning och tolkning av Lenins skrift *Vad bör göras?*. Resonemanget kring detta får också praktiska konsekvenser på hur man organiserar ett revolutionärt parti och utformar politiken.

Men vad förslår då MH i stället?

MH framhåller Venezuela (under Chávez) som ett exempel på en möjlig framgångsväg, där även delar av borgarklassen kan medverka i skapandet av ett samhälle som bryter med nyliberalismen och lägger grunden för en mer genomgripande samhällsomvandling. Venezuela av idag framstår dock inte på långa vägar lika hoppfullt ut som när MH skrev sin bok, tvärtom ser det mycket problematiskt ut. Det ser heller inte särskilt lovande ut i övriga delar av Latinamerika – se t ex på Brasilien. Det kan vara lämpligt att begrunda om detta bör tas som en intäkt på att den politiska strategi som MH föreslår är felaktig, eller om den i grunden är korrekt men kräver vissa justeringar och i så fall vilka?

MH:s böcker (liksom andras) bör givetvis läsas med öppet, men kritiskt sinne. Jag har i det följande försökt peka på sådant som jag tycker är problematiskt eller felaktigt i MH:s analys. Observera dock att denna kritik inte betyder ett förkastande av helheten i MH:s analys och förslag; det finns mycket som är tänkvärt och möjligt att bygga vidare på.

Politiska skygglappar

Marta Harnecker hör till Althusserkolan. Detta lyser igenom på många sätt, bl a genom det urval av marxistiska och andra tänkare som hon refererar till. Bortsett från Althusserkolan ignorerar hon i stort sett all marxism som utvecklats i ”väst” efter Andra världskriget. Således är den trotskistiska traditionen (européerna E Mandel, D Bensaid och latinamerikanerna H Blanco, A Gilly, N Moreno, L Vitale ...) fullständigt frånvarande, men också andra marxistiska riktningar har mycket undanskymd plats, t ex tidskriften *New Left Review* (med Perry Anderson som viktigaste namn), spanjoren F Claudín, amerikanen P Sweezy m fl.

När MH talar om Sovjetunionen och ”realsocialismen” nämner hon bara maoisten Bettelheim (som tillhör Althusserkolan). Ändå finns det en utomordentligt rik debatt om dessa frågor – en översikt ges i Marcel van der Linden, *Western Marxism and the Soviet Union. A Survey of Critical Theories and Debates since 1917* (Haymarket 2009).²

¹ Se antologin [Marxismen i Latinamerika](#) av Michael Löwy (med texter från 1909 fram till våra dagar), som skildrar den latinamerikanska vänsterns utveckling med hjälp av relevanta dokument.

² På marxistarkivet finns utdrag ur boken: [Byråkratisk kollektivism – Burnham och Shachtman](#), [Maoistiska varianter: Holmberg; Bettelheim och hans kritiker](#) och [Deutscher-debatten](#).

Bland andra marxistiska författare (en del av dem trotskistiskt inspirerade) som utvecklat analyser av Sovjet, Kina m fl ”socialistiska stater” kan nämnas de som utgått från Trotskijs begrepp ”degenererad arbetarstat” och varianter av detta (Isaac Deutscher, Ernest Mandel), de som utvecklat teorier om ”statskapitalism” (Tony Cliff, Walter Daum), ”byråkratisk kollektivism” (Rizzi, Sweezy) eller ”nytt produktionssätt” (M Djilas, Hillel Ticktin, Rudolf Bahro).³ Ingen av dessa återfinns i MH:s verktygslåda.

Överhuvudtaget har MH ett problematiskt och ambivalent förhållningssätt till den (stalinistiska) kommunistiska rörelsen och dess historia. Begreppet stalinism undviker hon i största möjliga mån, trots att hon levererar en hel del riktig kritik mot hur den kommunistiska rörelsen fungerat. Resultatet blir att Stalin-epoken framstår som ett mer eller mindre följdriktigt resultat av den utveckling som inleddes på Lenins och Trotskijs tid – den närmaste tiden efter revolutionens seger i Ryssland. MH avstår från att diskutera de problem som hänger samman med detta.

Helt naturligt så blundar hon därför också för trotskismen och dess kritik av stalinismen. Hon ignorerar även trotskismen i Latinamerika, trots att den under vissa tider haft avsevärt inflytande i vissa länder – t ex Bolivia, Peru (Hugo Blanco)⁴, Argentina och Mexiko. MH har inget att säga om detta, inte ens kritik.

MH avstår från att ta itu med flera andra viktiga problem. Däribland kan nämnas gerillastrategin, som var så utbredd i Latinamerika under 1960- och 1970-talen. MH nämner flera av dessa erfarenheter och kritiserar hur dessa organisationer fungerade, men är mycket återhållsam i sin kritik av själva gerillainriktningen och försöker inte utveckla en mer principiell kritik av denna strategi.⁵ Därför är det inte heller särskilt förvånande att hon inte ens nämner Régis Debrays grundliga uppgörelse med gerillainriktningen i hans [Kritik av vapnen 1](#), och [Eldprovet – Kritik av vapnen 2](#), som borde vara särskilt viktig att beakta för en marxist som MH som länge haft nära relationer till castrismen, eftersom Debray var en av de främsta förespråkarna för denna politik under 1960-talets andra hälft.⁶

Var är klassperspektivet?

När MH diskuterar vilka grupper, klasser, sociala och nationella rörelser osv som ett vänsterparti bör orientera sig mot, då försvinner klassperspektiven. En huvudaxel i den strategiska inriktning som hon förespråkar är skapandet av en bred enhetsfront där alla som på något sätt är drabbade av den moderna kapitalismen eller dess yttringar hör hemma. Resonemanget blir i stort sett klasslöst och leder fram till en *strategi* av folkfrontskaraktär, där även allianser med delar av borgarklassen får en *strategisk* betydelse (inte bara en underordnad taktisk). Strategin får därför en vänsterpopulistisk karaktär och jag får den känslan att ett parti som det spanska Podemos borde passa som hand i handske i MH:s syn på hur ett parti bör se ut, åtminstone vad gäller politisk inriktning och social sammansättning.⁷ Detta intryck förstärks av att MH inte framför några kritiska synpunkter på vare sig Sandinisterna i Nicaragua eller Venezuela under Chávez.⁸

³ Se [Sovjetunionens karaktär](#) på marxistarkivet, som innehåller en mängd av texter av dessa och andra författare..

⁴ Se Hugo Blancos bok [Jord eller död](#).

⁵ För försök att angripa problemet på ett mer djupgående sätt, se [Argentina och Bolivia - ett bokslut](#). Av Hugo Blanco, Peter Camejo, Joseph Hansen m fl, samt [Che Guevaras sju misstag](#), av Joseph Hansen.

⁶ Hans mest kända arbete om detta är [Revolution i revolutionen](#)

⁷ För kritik av vänsterpopulismen, se följande texter [Den europeiska vänsterpopulismen – exemplet Podemos](#), [Övergivandet av klassbegreppet. En ny ”sann” marxism](#) (utdrag ur bok av Ellen Meiksins Wood) och [Vänsterpress om Podemos](#).

⁸ Se [Venezuela](#) som innehåller ett stort antal texter.

Arbetarparti?

Flera av de egenskaper som HA tillskriver ”leninismen” – och helt riktigt kritiserar – är i själva verket *stalinistiska*. Detta gäller partiteorin och i synnerhet hur den tillämpats av vänstern. I denna fråga så finns det idag grundliga analyser som uppenbarligen HA inte tagit del av eller ignorerar (Le Blanc, Lars Lih).⁹

HA ifrågasätter t o m om det är riktigt att se ett socialistiskt parti som ett arbetarparti (se avsnittet om den bolsjevikiska modellen i kapitel 6).

I bokens del III – ”Det nya politiska instrumentet” – som ej ingår i det följande utdraget, diskuterar MH det revolutionära partiet mer konkret, med utgångspunkt från de resonemang som förts i de föregående kapitlen (och som är översatta nedan). Det rör sig om två kapitel, med rubrikerna ”Kännetecknen på det nya politiska instrumentet” resp. ”En ny paradigm för intern organisation”.

Där tar MH uttryckligen avstånd från bygget av ett *arbetarparti*, dvs hon drar de logiska konsekvenserna ur resonemangen i de tidigare kapitlen. I stället för ett arbetarparti menar MH att vänsterpartier ska basera sig på sociala rörelser mer allmänt och att arbetarklassen inte ska ha någon särställning, utan bara utgör en av flera sociala grupperingar. MH förkastar också begreppet ”proletariatets diktatur”, inte bara av pedagogiska skäl, utan av politiska: Målet är ”folklig demokrati”. Detta övergivande av synen på staten som ett organ för en härskande klass står i motsättning till den marxistiska (och leninistiska) traditionen och leder lätt till en icke-revolutionär, reformistisk politisk inriktning. Det leder även tanken till vissa maoistiska tankegångar, men ännu mer till Laclaus post-marxism och postmodernism.¹⁰

Å andra sidan håller AH fast vid begreppet ”demokratisk centralism” för partiets interna funktion, givetvis med kritik mot den ”byråkratiska centralism” som varit så vanlig i stalinistiska och socialdemokratiska partier och även inom stora delar av den övriga vänstern. Dock försöker hon inte närmare utreda de problem som vidlåter ”demokratisk centralism”.

I stället för att ta upp en ordentlig diskussion om hur partidemokratin i praktiken skall kunna upprätthållas när det råder meningsskiljaktigheter, så förespråkar AH att beslut om möjligt ska tas enligt ”konsensus”-principen, dvs att man ska resonera sig fram till enighet.

Detta är en bra utgångspunkt och det är givetvis utmärkt om man kan komma fram till enighet den vägen, men det är också uppenbart att det ofta inte är möjligt att åstadkomma, trots långvariga diskussioner, samtidigt som det finns tillfällen då det krävs snabba beslut, dvs då man inte har tid till sådana diskussioner. Det inser också MH och konstaterar att då får man ta beslut ändå.

Men då är vi tillbaka till grundproblemet: Hur upprätthålla den inre partidemokratin och minoriteters rättigheter under dessa förhållanden? MH är *för* att minoriteter inte ska behöva ge upp sina uppfattningar, om inte annat för att det senare kan visa sig att de hade rätt och att man måste se till att skapa utrymme för debatt. MH går så långt att hon säger att det är OK med ”meningsströmningar”, vilket undertecknad tolkar som liktydigt med de ”tendenser” som trotskister brukar uttala sig för. Samtidigt säger AH ett rungande NEJ till fraktioner, dvs hon är emot att meningsströmningar permanentas och får en fastare organisation.¹¹

⁹ Se [Ofullbordad leninism](#) och [Lenin och vi: Till det förgångna, tillbaka till framtiden](#) av Paul Le Blanc samt [Lenin, bolsjevikpartiet – ödet för en formulering: Från ”Demokratisk centralism” till ”Demokratisk centralism”](#) och [Kautsky och Lenin](#) av Lars T Lih.

¹⁰ För en kritik av Laclaus post-marxism, se [Autonomiseringen av ideologi och politik](#) av Ellen Meiksins Wood och [Ernesto Laclau, Podemos inspirationskälla](#) av Razmig Keucheyan och Renaud Lambert.

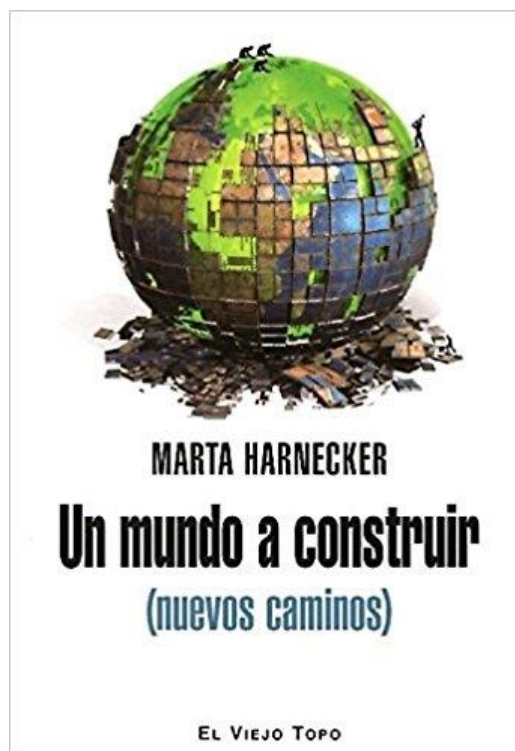
¹¹ Se även [Idéer för kampen \(utdrag\)](#) där MH ytterligare diskuterar partidemokrati, demokratisk centralism m m.

Slutsatsen blir att MH har tagit ett viktigt steg till återupprättandet av de demokratiska traditioner som fanns inom den socialistiska arbetarrörelsens revolutionära delar för ett sekel sedan, men fortfarande återstår problem som inte får adekvata och klara svar, utan sopas under mattan. Detta leder tanken till dagens Vänsterparti, som i ännu större utsträckning än MH ryggat inför frågan om hur man skapar utrymme för verklig intern partidemokrati.¹²

Sammanfattningsvis kan sägas att Marta Harnecker reser en rad viktiga frågor, pekar ut en hel del problem och alternativa vägar att komma vidare. Men samtidigt stannar hon ofta upp halvvägs, tvekar att dra de logiska slutsatserna och grundligt rensa ut all bråte. Detta hänger ihop med hennes politiska bakgrund och inställning till den befintliga latinamerikanska vänstern. Hon inspireras av och stödjer den inriktning som Hugo Chávez (Venezuela), Evo Morales (Bolivia) och Rafael Correa (Ecuador) stått för (och som hon även fungerat som rådgivare för). Hon har också varit anlitad av bröderna Castro på Cuba. Det är därför inte så underligt att hon tvekar inför att resa frågor som på olika sätt skulle vara känsliga för dessa. Samtidigt är hon "latinamerikanist", dvs struntar i stort sett helt i vänstern utanför Latinamerika, t ex Västeuropa. Exempelvis har hon inget att säga om spanska Podemos. Men vi som läser hennes texter behöver inte väja för sådana hinder.

Andra upplagan av den bok som vi nedan återger i utdrag kom ut 2008. Sedan dess har Harnecker fortsatt att argumentera för sin syn på vägen framåt för främst den latinamerikanska vänstern.

Den senaste av hennes böcker om detta ämne kom ut 2014: *Un mundo a construir* (nuevos caminos). Året därpå kom den ut i engelsk översättning: *A World to Build*. Boken presenterades kortfattat i tidskriften *Clarté* av Daniel Hedlund, se [En värld att bygga](#).

OBS: Undertecknad har lagt till och kompletterat en del noter (markerade MF)

¹² Se debatten inför V:s 41:a partikongress (i maj 2016): [Vänsterpartiet, tidningen Revolution och SP, Debatten om V, Revolution och SP rullar vidare](#), [Vänsterpartiet, Revolution och tendensfrihet](#) och [Vänsterpress om Vänsterpartiets 41:a kongress](#)

Del 1: Vänstern och den nya världen

3. Mot skapandet av ett alternativt socialt block

115. ”Krisens djup och vidden och variationen av de drabbade sektorerna ... utgör ett scenario som är mycket beförande för att bygga ett alternativt socialt block med ytterst bred social förankring och enorm kraft med tanke på att antalet potentiella medlemmar är enormt – de innefattar större delen av befolkningen.”¹

116. Utifrån den beskrivning som gjorts ovan [i bokens två första kapitel] av det tilltagande missnöjet och nyliberalismens uppsplittrande strategi kan det inte råda tvivel om att vänsterns strategiska uppgift består i att samla den växande men spridda sociala oppositionen i *en enda stor kolonn*, en störtflod och omvandla den till en kraft som förmår rikta ett avgörande slag mot det rådande systemet.

1) Behovet av att bygga upp vänstern så att den kan bli det kitt som håller samman den sociala oppositionen

117. För att denna av oss föreslagna breda sammanstrålning av sektorer och krafter ska kunna bli verklighet, är det grundläggande att vi kan återuppbygga vänstern, som idag inte befinner sig i ett skick som lämpar sig för att gå iland med denna uppgift.

118. Men vad betyder Vänstern?

119. Med Vänstern menar jag de krafter som är emot det kapitalistiska systemet och dess profitmotiv och som kämpar för ett alternativt mänskligt och solidariskt samhälle, ett socialistiskt samhälle, med de byggstenar som ligger i arbetarklassens intresse. Ett samhälle som är ”fritt från materiell fattigdom och det andliga elände som kapitalismen frambringat”.²

120. Vänstern är därför inte bara den vänster som är organiserad i vänsterpartier och vänsterorganisationer; utan den innehåller också sociala aktörer och rörelse. Dessa är ofta mer dynamiska och stridbara och de identifierar sig med dessa ideal, men de är inte anslutna till något politiskt parti eller någon politisk organisation. Den första gruppen innehåller några som försöker samla kraft genom att använda sig institutioner för att åstadkomma förändringar, andra väljer revolutionärt gerillakrig. I den andra gruppen finns sådana som försöker bygga självständiga sociala rörelser och olika typer av nätverk.

121. För att förenkla har jag beslutat att kalla den första gruppen ”vänsterpartiet”; och den andra ”den sociala vänstern”. Jag är övertygad om att det är endast genom att alla uttryck för vänstern förenar sina ansträngningar som vi kommer att kunna bygga ett stort anti-nyliberalt socialt block; ett block i vilket alla som drabbas av konsekvenserna av dagens brutala kapitalism sammanstrålar.

a) Första strategiska uppgiften: Samordna den politiska och sociala vänstern

122. Första uppgiften blir då att samordna parti-vänstern och den sociala vänstern, och utifrån det åstadkomma en större rörelse som förenar allt socialt missnöje i en enda störtflod.

123. Men även om det är mycket viktigt att de olika delarna av vänstern sammanstrålar, tror jag inte detta mål kan uppnås genom att på ett voluntaristiskt sätt uppifrån skapa koalitioner, vilka kan sluta med att helt enkelt bli till en hög med förkortningar. Den är också nödvändigt

¹ Vertiente Artiguista, ”De primera fuerza”, Slutversion av dokument nr 5 presenterat under dagar med funderingar som organiserats i Maldonado av Vertiente Artiguista 28-29 oktober 2000.

² Carlos Ruiz, ”Un proyecto político para los nuevos tiempos”, *Rebelión Internet*. Denna uppsats presenterades vid ett seminarium i Instituto Paulo Freire, Santiago de Chile, 13 januari 2001.

att övervinna den vertikala avantgardet-massorna-relationen.

b) En ny strategi för den antikapitalistiska kampen skulle underlätta samordningen

124. Jag tror att om vi i stället tillämpar en ny strategi för antikapitalistisk kamp, kan vi skapa gynnsammare förutsättningar för samordningen.

125. Men vad består denna strategi av?

126. Det rör sig om en strategi som är medveten om de viktiga sociala, politiska, ekonomiska och kulturella förändringar som har inträffat i världen under den senaste tiden; vilka innebär att de nya formerna av kapitalistisk dominans går långt utöver de ekonomiska och statliga arenorna och tränger in i samhällets alla skrymslen och vrår och ändrar på så sätt kampens villkor.

127. Idag måste vi mer än någonsin tidigare stå upp emot ”inte bara den härskande klassens politiska tvångapparater utan också dess hegemoni över viktiga folkliga sektorer, dess kulturella kontroll över samhället och samhällets ideologiska underordning under de dominerade klasserna ... vi måste kunna identifiera inte bara den våldsmakt som utövas av staten, dess lagstiftning och repressiva åtgärder, utan även de mekanismer och institutioner som är närvarande i det civila samhället” och som får folket att acceptera den kapitalistiska samhällsordningen.³ Propaganda är för en borgerlig demokrati ”vad knölpåken är för en totalitär stat”.⁴

128. Som Carlos Ruiz säger,⁵ måste vi utgå från att vår utmaning består i att utarbeta en revolutionär strategi samtidigt som vi lever i en borgerlig demokrati som åtnjuter tillräckligt med ”masslojalitet” för att upprätthålla sig själv utan att behöva tillgripa förtryck – och vad mer är, breda sektorer av folket är ganska nöjda med hur kapitalisterna sköter saker och ting.

129. Att bara propagera för ett alternativt samhälle är idag inte tillräckligt. ”Dominansen antar mer komplexa former”; det finns ”viktiga utomstatliga faktorer som producerar och reproducerar den nuvarande splittringen av folkliga sektorer” och som försöker misskreditera vänstertänkande och vänsterns projekt i allmänhetens ögon. Alla dessa faktorer kräver att vänstern lever som den lär. Detta är bara möjligt om den utvecklar *processer som skapar folkliga alternativ till kapitalismen*, som spränger profitens logik och de relationer som denna medför; försöker att införa en logik av humanism och solidaritet på de ställen som är i händerna på vänstern; stöder kamper som går bortom enkla ekonomiska krav – även om också sådana måste inlemmas – och formulerar ett alternativt socialt projekt; främjar en verklig folkmakt och demokrati som är påtagligt bättre än den borgerliga demokratin. Vi måste kämpa för en ny typ av demokrati, underifrån för dom där nere.

130. Endast en strategi av denna typ frambringar ”en permanent och växande kamp som kan övervinna de ’episodiska’ segrarnas bedrägliga dynamik”.⁶

3) Att bygga ett brett anti-nyliberalt socialt och politiskt block

131. I detta block bör finnas svängrum för ”alla som drabbas av systemets konsekvenser och är villiga att delta i kampen för att hålla dessa konsekvenser i schack, och senare försöka upphäva dem”.⁷

132. För att samordna så skilda aktörer måste vi kunna formulera konkreta och begränsade

³ Carlos Ruiz, *op. cit.*

⁴ Noam Chomsky, ”El control de los medios de comunicación”, i *Cómo nos vende la moto* (Barcelona: Editorial Icaria, 1996), s. 16.

⁵ Carlos Ruiz, *op. cit.*. Många av de idéer som jag utvecklar nedan har hämtats från detta arbete.

⁶ *Op. cit.*

⁷ Vertiente Artiguista, *op. cit.*

krav som befordrar samverkan.

133. Vi måste utarbeta ett program, en plattform, som förenar alla ”förlorare” och alla som lidit skada av ny-liberalismen.⁸ En plattform som ställer sig uppgiften att sätta stopp för utvecklingen av det nyliberala projektet och erbjuder konkreta alternativ till dagens allvarliga problem.

a) Kapitalistiska sektorer i direkt motsättning till de transnationella

134. Ett sådant program av skulle kunna möjliggöra allianser av nytt slag. Det skulle kunna inbegripa kapitalistiska sektorer vars affärsverksamhet har hamnat i objektiv motsättning till de transnationella kapitalen. Vi syftar här inte på de borgerliga sektorer som förmår genomföra egna nationella utvecklingsprojekt, utan på de sektorer som inte har något annat val än att inordna sig i ett folkligt, nationellt projekt om de ska överleva, och uppmuntras till att göra det genom stöd från en folklig regering som erbjuder krediter och en utvidgad inre marknad som blir resultatet av en sådan regerings sociala politik.

135. När man analyserar detta problem *får inte frågan om maktbalansen glömmas bort*. Så länge som bourgeoisin känner sig kraftfull och tror att den kan härska antingen genom valurnan eller med vapen, kommer den säkerligen inte vara villig att samarbeta med ett revolutionärt projekt som strider mot kapitalets logik.

136. Ett exempel på hur vissa delar av borgarklassen kan delta i projekt för att skapa ett land som fungerar som ett alternativ till nyliberalismen är Venezuela. Vad kunde den venezuelanska bourgeoisin göra efter att ha besegrats tre gånger? Dess kuppförsök i april 2002 misslyckades; dess arbetsgivarstrejk i slutet av samma år och i början av 2003 uppnådde inte sitt syfte; inte heller var det möjligt att bli kvitt Chávez genom folkomröstningen i augusti 2004.

137. Kontrollen av den politiska makten, valutarestriktioner, en korrekt kreditpolitik som ger kapitalister lån under förutsättningen att de accepterar vissa villkor som fastställts av regeringen (till exempel att de producerar för den inhemska marknaden och skapar arbetstillfällen, att de betalar sina skatter, att de samarbetar med det omgivande samhället) är de formler som den bolivariska regeringen använder för att få ägarna av medelstora och små venezuelanska företag att engagera sig i arbetet med regeringens program vars centrala fokus är att utrota fattigdomen. De sektorer som samarbetar är just de som har drabbats hårdast av den nyliberala globaliseringen.*

138. Dessa överenskommelser innebär naturligtvis en risk. Kapitalets logik kommer också att försöka hävda sig. Det kommer att föras en ständig kamp för att se vem som kommer att besegra vem. Vi befinner oss i början av en lång process.

139. I vetenskap om det faktum att det handlar om två antagonistiska ekonomiska modeller, är det av avgörande betydelse att en stor andel av de statliga medlen anslås till att finansiera och utveckla den offentliga sektorn. Detta eftersom kontroll av strategiska branscher är det bästa sättet att se till att den nya människovänliga, solidaritetsbaserade logiken segrar och att den nationella utvecklingsplan som syftar till att utrota fattigdomen genomförs.

⁸ *Op. cit.*

* Se kommentaren till utvecklingen i Venezuela i introduktionen ovan – MF

Del II: "Parti"-krisen och varför vi behöver en ny vänsterpolitisk kultur

4. Teorins kris

1) Trefaldigt ursprung *

140. Den latinamerikanska vänstern är inte i stånd att ta sig an denna samordningsuppgift på grund av sitt kristillstånd och därför att dess styrkor är så utspridda.

141. Denna latinamerikanska vänsterns kris omfattar i princip tre områden: *teorin*; *programmet*, som är relaterad till trovärdighetskrisen för politik och politiker; och den *organiska krisen*, som vi ska förklara mer i detalj i denna bok.

142. Som jag förstår det, har den latinamerikanska vänsterns teorikris ett trefaldigt ursprung. Det första är dess *historiska oförmåga att utarbeta ett eget tankesystem* – som måste utgå från en analys av den latinamerikanska subkontinentens och i varje lands verklighet, och som syftar till att återupptäcka dess kamptraditioner och förändringspotentialer. Med undantag för en handfull försök att göra detta,²¹ var tendensen snarare att extrapolera utifrån analysmodeller som gällde andra delar av världen. Tidigare analyser gjordes med hjälp av europeiska parametrar, till exempel ansågs Latinamerika vara ett feodalt system – när det i själva verket var ett beroende kapitalistiskt system – eller så applicerades en europeisk klassanalys på länder vars befolkning huvudsakligen bestod av urfolk, vilket medförde att man förbisåg betydelsen av etno-kulturella faktorer.²²

143. För det andra har Vänstern inte förmått att *genomföra en noggrann undersökning av olika socialistiska erfarenheter* – framgångar såväl som misslyckanden – och det beror delvis på det faktum att få omfattande, systematiska studier av dessa erfarenheter har fått allmän

* Härifrån skiljer sig numreringen och styckeindelningen mellan den spanska och den engelska versionen. Vi följer här den engelska versionen (men tar hänsyn till den spanska vad gäller innehållet).

²¹ Två särskilt viktiga är de från Mariátegui på 1920-talet och de oavslutade försöken från Che Guevara som började utveckla sin teori om beroende på 1960-talet. Andra inbegriper bidragen från de brasilianska forskarna Caio Prado Junior och Florestan Fernandes m fl.

²² Om detta, ses José Aricós bok, *Marx y América Latina* (Buenos Aires: Catálogos Editora, 1988).

[**Kommentar:** Det är riktigt att det har funnits en hel del författare, marxister och icke-marxister, som hävdar att det funnits feodalism eller feodala kvarlevor i Latinamerika. Denna uppfattning har varit särskilt vanlig inom de traditionella kommunistpartierna, som har använt den för att motivera en tvåstegsteori för revolutionen, där man i första steget (i allians med delar av borgarklassen) skulle göra sig av med de feodala resterna. Men det har också funnits många som protesterat och kritiserat feodalism-teorin, även inom kommunistpartierna.

Bland de *icke*-latinamerikanska marxisterna som hör till denna grupp bör nämnas den tysk-amerikanske ekonomihistorikern Andre Gunder Frank, som i sin till svenska översatta bok [Kapitalism och underutveckling i Latinamerika](#) har en ett särskilt kapitel med rubriken "Myten om feodalismen" där han grundligt gör upp med feodalism-teorin. AGF anslöt sig till en början till feodalism-tesen, men ändrade uppfattning 1963, vilket han själv redogör för i förordet till en annan av hans böcker som finns på svenska, *Underutveckling eller revolution i Latinamerika, se utdraget i* [Kapitalism och "feodalism" \(?\) i Latinamerika](#).

Bland latinamerikaner som tidigt kritiserade feodalism-teorin kan nämnas argentinarerna Sergio Bagú (*Economía de la sociedad colonial...*, 1949), chileneren Marcelo Segall (*Desarrollo del capitalismo en Chile*, 1953) och brasilianaren Caio Prado Jr. (*Historia economica do Brasil*, 1957).

Från 1960-talet och framåt finns många latinamerikaner som förkastar feodalism-tesen. Exempel: Den peruanske sociologen Anibal Quijano Obregón, den argentinske historikern Milcíades Peña, den brasilianske ekonomen Theotonio Dos Santos, den brasilianske ekonomen-sociologen Ruy Mauro Marini (som verkade i Chile som medlem i vänsterpartiet MIR före militärkuppen 1973), liksom den chilenske marxistiske historikern Luis Vitale, känd för sitt monumentala arbete *Interpretación Marxista de la Historia de Chile* [En marxistisk tolkning av Chiles historia] i 7 band – se [Latinamerika — feodalt eller kapitalistiskt?](#).

Se även introduktionen i Michael Löwys antologi [Marxismen i Latinamerika](#) – MF]

spridning.²³ Det har heller *inte gjorts seriösa analyser av orsakerna till nederlagen*.

144. Men den viktigaste förklaringen på teori-krisen är otvivelaktigt att det saknas en kritisk studie av det sena nittonhundratalets kapitalism – den elektroniska informationsrevolutionens, globaliseringens och finanskrigens kapitalism. Jag pratar inte om partiella studier av vissa aspekter av samtida kapitalistiska samhället (som faktiskt finns)²⁴, utan om en rigorös, omfattande studie sådan den som Marx gjorde av kapitalismen vid tiden för den industriella revolutionen.

145. Till exempel, hur modifieras begreppet *mervärde* – ett centralt begrepp i Marx' kritiska analys av kapitalismen – vid införandet av digitala maskiner och robotar, å ena sidan, och den nuvarande globaliseringsprocessen, å den andra? Hur har införandet av ny teknik i arbetsprocessen och i hela den ekonomiska processen påverkat produktionens tekniska och sociala förhållanden och de som rör distribution och konsumtion? Vilka förändringar har arbetarklassen och bourgeoisin genomgått i en tid där kunskap har kommit att bli en nyckelfaktor i produktivkrafterna? Hur kan marxismen användas för att analysera miljö- och genusproblem? Hur kan vi mäta den mänskliga utveckling som sker när människor deltar i social och kulturell kamp? Vart leder globaliseringen och vad får den för konsekvenser? Vilka är de faktorer som kan utgöra en potentiellt objektiv grund för att omvandla detta produktionssätt?

146. En analys av detta slag är nödvändig, ty ett alternativt samhälle kan bara växa fram ur de möjligheter som är inneboende i det samhälle vi lever i. Och jag kan inte se något annat sätt att göra andra en sådan analys än med att använda de vetenskapliga verktyg som Marx efterlämnade till oss.

147. Å andra sidan, om vi vill omvandla världen, då måste vi kunna detektera ”kamp-potentialerna” hos de olika samhällssektorer som kommer att utgöra samhällsförändringens subjekt. Vilken är dess potential idag? Var bör vi verka? Hur ska vi organisera dem? Vilka är systemets motsättningar? Vilken är dess svagaste länk?

148. Vi kommer bara att kunna ge ett seriöst svar på dessa frågor om vi gör en vetenskaplig analys av det samhälle vi lever i.

2) Socialismens kris betyder inte att vi måste förkasta Marx' bidrag

149. Marxismen har mycket att bidra med när det gäller de flesta av dessa frågor.

150. Den sovjetiska socialismens kris innebär inte – som många borgerliga ideologer triumferande har kommit fram till – att vi nödvändigtvis måste ifrågasätta Marx' vetenskapliga bidrag. Tyvärr har vissa delar av vänstern varit alltför mottaglig för nyliberalismens anti-marxistiska propaganda, som orättvist gör Marx' teori ansvarig för det som hände i de sovjetiska socialistiska länderna. Ingen skulle dock komma på tanken att klandra en kokbok när någon vred på ugnsvärmen för högt och brände kakan.

²³ Ett undantag är det arbete som utförts av den franske forskaren Charles Bettelheim, som har ägnat över 40 år åt detta ämne.

[Hänvisningen till enbart maoisten-althusserianen Bettelheim är otvivelaktigt ett uttryck för MH:s koppling till Althusser-skolan. När det gäller Sovjetunionens karaktär så finns en mycket rikhaltig litteratur som behandlar olika aspekter av detta land. Bland dem kan nämnas L. Trotskij, I. Deutscher, Critique-gruppen (Hillel Ticktin m fl), statskapitalistteoretiker som Tony Cliff, östeuropéer som Rudolf Bahro, ryssen Roy Medvedev osv – för en översikt över olika teorier och debatter om dessa problem, se Marcel van der Linden, *Western Marxism and the Soviet Union: A Survey of Critical Theories and Debates Since 1917*, 2007 – på marxistarkivet finns i svensk översättning ett par avsnitt ur Lindens bok: [Maoistiska varianter: Holmberg; Bettelheim och hans kritiker](#) och [Deutscher-debatten](#) – MF]

²⁴ Speciellt omnämns bör Manuel Castells' bok, *The Information Age: Network Society*. Om den västerländska marxismens situation, se Perry Anderson, ”I den historiska materialismens spår” i *Om den västerländska marxismen* (London: Verso, 1983) [se utdragen [Om västmarxismen](#) och [Om Louis Althusser](#) – MF].

5. Programmatisk kris och trovärdighetskris

1) Avsaknad av en plan för ett alternativ till kapitalismen

151. Men detta räcker inte för att förklara den nuvarande situationen. Den latinamerikanska vänstern genomgår en *djup programmatisk kris* som bottnar i den teorins kris som tidigare beskrivits. Den politiska verksamheten saknar modeller som kan ge den förståelse och inriktning, eftersom de flesta gamla modellerna har kapsejsat och nya har ännu inte tagit fast form. Den har haft enorma svårigheter att utforma ett ”program för förändring som kan införliva fakta om den nya globala verkligheten”,²⁵ och som gör det möjligt för alla de sektorer som berörs av det nuvarande systemet att sammanstråla – skapa en enda störtflod som jag redan nämnt i denna analys. Vi har mer än tillräckligt med diagnoser, men ingen behandling är ordinerad. Vi har försökt att ta ut färdriktningen ”utan kompass”.²⁶

152. Men vi kan inte påstå att vänstern står tomhant när det gäller programmatiska frågor. Det finns alternativa förslag och praktiker, men de har ännu inte tagit form som ett fullt ut fungerade och övertygande projekt.

153. I flera länder i Latinamerika hade vänstern – som fram till 1998 hade lyckats erövra viktiga lokala regeringar, särskilt i Brasilien och Uruguay – börjat genomföra intressanta sociala experiment som vi kan lära oss mycket av.

154. Efter 1998 har vänstern även lyckats att bilda nationella regeringar (i Venezuela, Chile, Brasilien, Argentina, Uruguay, och nu senast i Bolivia och återigen i Chile) och i hela regionen har vänsterkrafter och vänsterpartier börjat vinna större parlamentsrepresentation i olika länder.

155. Den viktigaste orsaken till allt detta är det växande folkliga missnöje som orsakats av nyliberala åtgärder som påverkar allt större delar av befolkningen.

156. Men det finns en risk för att vänstern, när den väl kommit i regeringsställning, begränsar sig till att administrera krisen och fortsätter att genomföra de väsentliga delarna av en nyliberal ekonomisk politik, vilket skedde med regeringen Lagos i Chile och som för närvarande [detta skrivet 2006] sker med regeringen Lula i Brasilien och Tabaré Vázquez i Uruguay. Denna typ av politik är skadlig inte bara i den mån den misslyckas med att lindra det lidande som den nyliberala modellen orsakat så snabbt och till den grad som behövs, utan också – och det är ännu farligare – eftersom det kan omintetgöra vänster-alternativet för många år framöver.

157. Det finns helt klart en brist på teoretiskt arbete för att systematisera alla dessa olika erfarenheter till något enhetligt som kan användas i andra sammanhang.

158. Det är å andra sidan viktigt att ha i åtanke att alternativen inte kan utarbetas över en natt – vid en konferens eller i en arbetsgrupp – eftersom varje alternativ i dagens värld måste innehålla allt mer komplexa tekniska överväganden som kräver specialkunskaper. Dessutom har den latinamerikanska vänstern just nu få tillhåll där de kan göra det här jobbet. Det är inte som i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. På den tiden skapades tillhåll vid universiteten i flera länder och många alternativa projekt och program drogs upp där.

2) Trovärdighetskris för politiken och politikerna

159. Tillsammans med denna programmatiska kris, och delvis orsakad av den, finns det en kris som, även om det inte är en kris som bara gäller vänstern, ändå har en stor inverkan på den. Det är det som vi skulle kunna kalla ”trovärdighetskrisen för politiken och politikerna”,

²⁵ C. Almeyda, ”Sobre la dimensión orgánica de la crisis de los partidos de izquierda tradicionales”, i *Cuadernos de El Avión Rojo* núm. 5 (Santiago de Chile, vintern 1997), s. 14.

²⁶ Francois Chesnais, ”Propuestas para un trabajo colectivo de renovación programática”, *Carré Rouge*, 15-16 (nov. 2000).

inklusive de politiska partierna. Vi lever i en tid då deltagande som är specifikt politiskt har minskat – ett globalt fenomen – och där man omorienterar sig mot andra riktningar och andra aktionsformer.²⁷ Det finns en tilltagande folklig skepticism när det gäller politik och politiker i allmänhet.

160. Det finns flera orsaker till detta, däribland de stora krav som ställs på demokratiska regimer i dag – de som vi har diskuterat ovan.

161. Två ytterligare element måste tillfogas dem som diskuterats ovan, och dessa påverkar vänstern direkt.

a) Högern har lagt beslag på vänsterns språk

162. För det första har vi det faktum att högern har tillägnat sig vänsterns språk, vilket är särskilt uppenbart i högerns programmatiska formuleringar. Ord som ”reformer”, ”strukturförändringar”, ”omsorg om fattigdomen” och ”övergång” utgör idag en del av den anti-folkliga och förtryckande diskursen. Som Franz Hinkelammert säger: ”De nyckelord som används av de folkliga oppositionsrörelserna under 1950- och 1960-talen har omvandlats till nyckelord för dem som med eld och svärd förstörde dessa rörelser”.²⁸ Han tillägger längre fram: ”Natten faller på och alla katter är grå. Alla är mot privilegier; alla vill ha reformer och strukturförändringar. Alla är också för att hjälpa de fattiga.”²⁹

b) Vänsterpartierna har gått åt höger

163. För det andra har vänstern förlorat trovärdighet eftersom dess politiska praktik *avviker föga från de traditionella partiernas gängse praxis*, oavsett om de är höger, vänster eller center. Ofta är handlar det inte bara om att deras politiska praktik eller stil inte skiljer sig särskilt mycket, utan om en förskjutning så stor att en del av de stora vänsterpartierna ”har glidit så långt förbi mitten att de tenderar att bli omöjliga att särskilja från högern”: de skär ned välfärden, attackerar fackföreningarna stöder krig utomlands och deltar i dem”.³⁰

164. Det råder ett klimat av allt större likgiltighet. Vanliga människor är utleda på det traditionella politiska systemet och vill ha något nytt, de vill ha förändringar, vill ha nya sätt att göra politik, vill ha en politik som är sund, vill ha genomsynlighet och delaktighet, vill återfå förtroendet för politiken.³¹

165. ”Likgiltigheten är förfärlig”, som Vivian Forrester säger. ”Den är det aktivaste, och utan tvekan det mäktigaste politiska partiet av alla. Och det värsta är att”, ur den härskande klassens synvinkel innebär denna allmänna likgiltighet ”en större seger än varje partiellt stöd” som de lyckas vinna”.³²

166. Denna likgiltighet och besvikelse inför politiken och politikerna, som växer dagligen, är inget allvarligt problem för högern, utan för vänstern. Högern klarar sig lätt utan politiska partier, vilket visade sig under diktaturerna, men inte vänstern, som vi ska visa senare.

²⁷ Vertiente Artiguista, ”De primera fuerza a gobierno nacional ...”, s. 8.

²⁸ 109 Franz Hinkelammert, ”La lógica de la exclusión del mercado capitalista mundial y el proyecto de liberación”, i *Cultura de la esperanza y sociedad sin exclusión* (San José de Costa Rica: DEI, 1995), s. 145.

²⁹ Ibid., s. 147.

³⁰ Hardt and Negri, *Multitud*, op. cit, s. 257.

³¹ Mario Unda, ”El arco iris muestra el país que los poderosos no quieren ver”, i *Por el camino del arco iris. Ensayos y testimonios* (Quito, August 1996), s. 71-2.

³² V. Forrester, *El horror económico* (Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica, 1997), s. 49.

6. Den organiska krisen

1) Det finns inget politiskt subjekt som svarar upp mot de nya utmaningarna

167. Något som allvarligt påverkar vänstern under de förhållanden som råder i dagens värld är att den saknar ett politiskt subjekt som är vuxet att ta itu med de nya utmaningarna. Det förgångnas strukturer, vanor, traditioner och sätt att bedriva politik motsvarar inte de krav som ställs av de förändringar som världen har genomgått.

168. Jag håller helt med den chilenska socialistledaren Clodomiro Almeydas bedömning att vänsterpartierna ”i dag befinner sig i en uppenbar kris, inte bara därför att dess projekt och program är bristfälliga eller saknas, utan också – och det är ingen bagatell – problem som har att göra med deras organiska natur, deras relationer med det civila samhället och med att fastställa sina aktuella uppgifter och hur de ska förverkligas ...”.

169. ”Denna kris för vänsterpartiernas befintliga institutioner visar sig både i *förlusten av sin förmåga att attrahera och mobilisera* människor – särskilt unga människor – och i dess *icke fungerande nuvarande strukturer, seder, traditioner och sätt att driva politik* i förhållande till de krav som den sociala verkligheten ställer på en folklig, socialistisk politisk aktör som befinner sig i en viktig förnyelseprocess.”³³

170. Men det är inte bara existerande institutionerna som är i kris, utan – som Negri och Hardt säger – även ”fackföreningarnas sociala bas har försvagats och industriarbetarklassen är inte längre tillräckligt stark för att bära upp vänsterpartierna”.³⁴

171. Denna kris påverkar också arbetet med sociala rörelser och nya sociala aktörer.

2) Kopiering av den bolsjevikiska modellen har lett till avvikelser

172. Jag tror att denna kris – som jag kallar en organisk kris – har en hel del att göra med en *okritisk kopiering av den bolsjevikiska partimodellen*.

173. Men varför var denna modell så attraktiv för marxistiska politiska kadrer i Latinamerika och i andra delar av världen? Vi bör komma ihåg att den var ett *effektivt instrument för att genomföra den första framgångsrika revolutionen* i världen där de förtryckta betvingade de härskande klassernas makt. Det var tack vare det som himlen tycktes ha tagits med storm.

174. För den kände engelske historikern Eric Hobsbawm var ”Lenins ’parti av ett nytt slag’, en respektingivande innovation av 1900-talets sociala ingenjörskonst som kan jämföras med medeltida uppfinningar som de kristnas munkordnar och andra samfund. Modellen gav även små organisationer en oproportionerligt stor genomslagskraft, eftersom partiet kunde begära en osedvanlig hängivenhet och självuppooffring av sina medlemmar, en mer än militär disciplin och sammanhållning, och en fullkomlig inriktning på att verkställa partiets beslut till varje pris.”³⁵

175. Men denna stora bedrift av ”social ingenjörskonst” som var så effektiv i Ryssland – ett efterblivet samhälle med en enväldig politisk regim – importerades tyvärr mekaniskt till Latinamerika, ett mycket annorlunda samhälle. Och inte bara det, utan samtidigt överfördes den i en förenklad och dogmatisk form. Det som större delen av den latinamerikanska vänstern lärde sig, det var inte Lenins tänkande i all dess komplexitet, utan den förenklade version som tillhandahölls av Stalin.

176. För Lenin stod det helt klart att det inte finns någon allmängiltig formel. Han såg alltid partiet som den sociala omvandlingens *politiska subjekt* framför alla andra, som *det*

³³ C. Almeyda, ”Sobre la dimensión orgánica ...”, s. 13. (kursiveringen av MH)

³⁴ Hardt and Negri, *Multitud*, s. 257.

³⁵ Eric Hobsbawm, *Ytterligheternas tidsålder* (s. 96-98).

instrument som skulle ge klasskampen politisk ledning – en kamp som alltid sker under särskilda historiska, politiska och sociala förhållanden och att partiets organiska struktur därför måste *anpassas till verkligheten i varje land*, och ändras i enlighet med kampens konkreta krav.

177. Dessa tidiga Lenin-idéer stadfästes av Kommunistiska internationalens tredje kongress 1921: ”Det ges ingen absolut riktig och oföränderlig organisationsform för de kommunistiska partierna. Förutsättningarna för proletariats klasskamp är underkastade förändringar i en ständig förvandlingsprocess och i anslutning till dessa förändringar bör också organisationen för proletariats avantgarde oavbrutet söka ändamålsenliga former. Varje enskilt lands historiskt bestämda egenart fordrar likaledes särskilda anpassningsformer i de enskilda partiernas organisation.”³⁶

178. Icke desto mindre, trots dessa Internationalens anvisningar, följde de kommunistiska partierna i praktiken en enda modell, trots skillnaderna mellan de olika länderna där de bildades.

179. Å andra sidan förefaller det mig som att en del av Lenins grundidéer, som han trodde var allmänt tillämpliga, kan leda till misstag och avvikelser om de tillämpas okritiskt.

180. Ett av dessa fel var att partiet uppfattades som *arbetarklassens* parti eftersom den är den enda revolutionära klassen. Ett annat fel var att varje parti som ville tillhöra Kommunistiska internationalen måste kalla sig ett kommunistiskt parti. Sådana föreskrifter tillämpades dogmatiskt av den del av Internationalen som hade han om Latinamerika – vars inflytande var extremt skadligt. Dess ledare ägnade sig åt att överföra formler som uppfunnits för en odifferentierad Tredje värld som bortsåg från de latinamerikanska ländernas särdrag. Vi behöver inte gå alltför långt tillbaka för att bli påmind om de problem som José Carlos Mariátegui ställdes inför när han inte respekterade Internationalens beslut om namnet på det arbetarparti som han grundade i Peru. Han kallade det för Socialistpartiet och inte det Kommunistiska partiet, vilket krävdes för att ansluta sig till Internationalen.

181. Den okritiska betoningen av arbetarklassen ledde till man i våra latinamerikanska länder – där kristendomen och i synnerhet den katolska religionen liksom de etniska-kulturella faktorerna hade mycket större tyngd än i de utvecklade länderna – ignorerade de specifika dragen hos våra sociala revolutionära subjekt och misslyckades med att förstå den roll som de kristna och ursprungsbefolkningen kan spela i våra revolutioner.

a) Att betrakta kristendomen som folkets opium

182. Vad gäller de kristna tillämpade den latinamerikanska och karibiska vänstern fram till 1960-talet mekaniskt Marx' anmärkning att religionen på hans tid var ”folkets opium”. Detta berodde på att de identifierade kristendomen med den katolska kyrkans hierarki – på grund av dess stöd för den härskande klassen – och insåg inte kristendomens revolutionära potential i denna region.

183. Vänstern brydde sig inte om de förändringar som började ske i den katolska kyrkan med Andra vaticankonciliet (1962-5) och som kulminerade med Medellin-konferensen 1968. Det uppmärksammade varken framträdandet av befrielse teologin och de kristna basmenigheterna eller Camilo Torres gärningar, en gerilla-präst som dog när han kämpade med Nationella befrielsearmén (ELN) i Colombia. Dessa faktorer sammantagna började förändra den omotiverat negativa synen på den roll som kristna kan spela i den revolutionära rörelsen.³⁷

³⁶ ”Riktlinjer för de kommunistiska partiernas uppbyggande och organisationsarbete” i dokumentsamlingen [Kominterns tredje kongress](#)

³⁷ Det finns en mer detaljerad analys av detta ämne i Marta Harnecker, *Estudiantes, cristianos e indígenas en la revolución* (Mexico City: Siglo XXI, 1987), s. 178-218.

b) De kristna i den sandinistiska revolutionen

184. Det var sandinisterna som började rätta till denna situation. Under sin kamp mot Somoza, rekryterade FSLN unga kristna som arbetade i de fattiga områdena i städerna. Tanken var inte att ta bort dem från det arbete som de gjorde, utan att föra in revolutionärt inflytande i de kyrkliga basorganisationerna. Rekryterna fick stanna kvar i sina samhällen så att deras engagemang skulle leda till politiska handlingar i denna miljö. När de uppmanades att ansluta sig till FSLN, framställdes det aldrig som att de måste göra ett val mellan sin kristna tro och sitt medlemskap i Fronten. Om sandinisterna inte hade ställt frågan om FSLN-medlemskap på detta sätt, skulle de ha förblivit en mycket liten grupp.³⁸

185. Det var alltid sandinisternas officiella, principiella ståndpunkt att man måste ha fullständig respekt för religiösa övertygelser. De bekämpade alla tecken på sekterism och diskriminering mot troende som dök upp.

186. Många kristna har varit och är medlemmar i FSLN, och en del av dem är även präster. Präster har varit såväl basmedlemmar som medlemmar i Sandinist-församlingen och har innehaft politiska ansvarsbefattningar på högsta nivå.

187. FSLN erkände officiellt de kristnas insats i ett offentligt uttalande i oktober 1980 – det första erkännandet av dettas slag från ett revolutionärt parti vid makten: ”vi sandinister bekräftar att vår erfarenhet visar att när kristna, stärkta av sin tro, är i stånd att svara på folkets och historiens behov, så är det just deras tro som driver dem till revolutionär stridbarhet. Vår erfarenhet har visat oss att det är möjligt att samtidigt vara troende och revolutionär och att det inte finns en olöslig motsägelse mellan dessa två saker.”³⁹

c) Försummelse av etnokulturella faktorer

188. På samma sätt försumrades situationen för ursprungsbefolkningen av den latinamerikanska vänstern i decennier (med några få undantag, till exempel Mariátegui och Haya de la Torre^{*}). Tillämpningen av en strikt klassanalys på de inhemska bönderna innebar att de betraktades som en utsugen social klass och borde kämpa för sitt land som alla andra bönder, vilket bortsåg från vikten av etnokulturella faktorer med uråldriga traditioner av motstånd mot förtryck. Idag har den latinamerikanska revolutionära rörelsen kommit att förstå två saker: för det första att man måste respektera ursprungsbefolkningarnas språk, seder, religion och kulturella normer om man inte vill bli betraktad som en allierad till förtryckarna; och för det andra att det finns en enorm revolutionär potential – som härrör från förfädernas traditioner och motstånd mot förtryck – hos dessa ekonomiskt exploaterade och kulturellt förtryckta folk.⁴⁰

189. De senaste valresultaten i Bolivia, som gav en klar majoritet till Evo Morales, en inhemsk facklig bondeledare från Cochabamba, i ett land där ursprungsbefolkningen dominerar, är det bästa beviset på den allt viktigare roll som denna sociala sektor spelar.

d) Föreställningen om revolutionen som att storma statsmaktens bastioner

190. Ett annat av vänsterns teoretiska antaganden var uppfattningen om revolutionen som att ”storma statsmaktens bastioner”. Detta berodde på en föreställning som reducerade makten till endast *statsmakten*. Partier som inspirerats av bolsjevikpartiet koncentrerade alla sina ansträngningar på förberedelser för att storma denna bastion och negligerade andra aspekter av kampen, såsom uppgiften att kulturellt omvandla folkets medvetande. Denna uppgift var något som man menade skulle göras efter att man gripit makten och därför avförde från

³⁸ Marta Harnecker, ”Los cristianos y la revolución Sandinista”, intervju med Luis Carrión, medlem i FSLN:s nationella ledning, i *Estudiantes, cristianos e indígenas* (Mexico City: Siglo XXI, 1987), kapitel 11, s. 200.

³⁹ Se Marta Harnecker, *Estudiantes, cristianos e indígenas*, kapitel 9, s. 178-218.

^{*} Och t ex Hugo Blanco i Peru, som organiserade lantarbetare och fattigbönder. – MF

⁴⁰ Se Marta Harnecker, *Estudiantes, cristianos e indígenas*, kapitel 10, s. 163-77.

dagordningen.

e) Att inte lägga tillräcklig vikt vid demokrati

191. Å andra sidan var under många år vänsterorganisationerna påverkade av den vikt som Lenin lade vid proletariats diktatur, samtidigt som man viftade bort en annan av hans premisser: att socialismen bör uppfattas som det mest demokratiska samhälle som är möjligt, i motsats till det borgerliga samhället som är demokratiskt endast för en minoritet.

192. När han jämförde socialism med kapitalism, sade Lenin att under kapitalismen existerar demokrati ”för de rika och för ett litet skikt av proletariats”, medan demokratin under övergångsfasen eller socialismen är ”nästan fullständig och begränsas endast av behovet att kuva bourgeoisins motstånd”. Under kommunismen, där den förhärskande principen är ”av envar efter förmåga, åt envar efter behov”, kommer demokratin att i alla avseenden vara fullständig.⁴¹

193. Man förstod inte att den vikt som Lenin lade vid frågan om diktaturen kunde förklaras av behovet av att besegra en kontrarevolution som inte godtog de spelregler som revolutionen ville införa för det nya samhället och som, i syfte att återvinna den makt som den hade förlorat, vände sig till världskontrarevolutionen för att få hjälp. Oppositionens våldsamma och blodiga reaktion tvingade den sovjetiska regeringen att använda en fast hand.

3) Andra misstag och avvikelser

194. Men det finns andra fel, avvikelser och brister,⁴² som inte kan hänföras till de teorier som nämns ovan och som har lett till att rörelser och samhällsaktörer oförblommerat har förkastat vänsterpartierna.

a) Avantgardism

195. En av den latinamerikanska vänsterns mest negativa attityder var att utropa sig själv som antingen ”den revolutionära processens förtrupp” eller ”arbetarklassens förtrupp”, trots att denna klass var nästan obefintlig i vissa av dessa länder. Under en lång tid var det nästan otänkbart att andra organisationer skulle kunna vara lika eller mer revolutionära som de själva var och acceptera dem som potentiella allierade.

196. Dessutom förstod de inte att detta att vara *en förtrupp är inte något som parti kan tilldela sig självt, utan något som man gör sig förtjänt av i kampen*, och att det inte kan finnas en förtrupp utan att det finns en eftertrupp.

197. De misslyckades med att förstå den skillnaden som Lenin upprättade mellan *det ögonblick då partiet och den revolutionära organisationen bildas* – då ledarskapets kadrer skolas – och *det ögonblick då det lyckats förvärva en verklig förmåga att leda klasskampen*. De flesta latinamerikanska vänsterorganisationer lyckades aldrig att förvärva denna *äkta förmåga att leda*.

198. Varje organisation kämpade för rätten att bli kallad den mest revolutionära, den mest rättrådiga osv; det som betydde mest var sekten, som en T-shirt, och inte revolutionen. Det var så sekterismen uppstod och de flesta partier föll offer för det.

199. De politiska och militära organisationerna ansåg att alla partier som inte var deltog i den väpnade kampen var reformistiska. Och några av dessa icke-väpnad-kamp-partier – särskilt kommunistpartierna – hävdade att det per definition inte kan finnas något till vänster om dem själva, och betecknade nedsättande dem som var längre vänsterut som ”ultravänsterister”.

⁴¹ V. I. Lenin, *Marxism and the State* (Moscow: Progress Publishers, 1980), s. 28.

⁴² En betydande del av de idéer som jag diskuterar nedan utvecklades i mina tidigare böcker: *Vanguardia y crisis actual* (Santiago de Chile: Brecha Editores, 1990) och *Hacia el siglo XXI: la izquierda se renueva* (Quito: Ed. Ceesal, 1991).

b) Vertikalism och maktfullkomlighet

200. Den vertikala ledarstilen – som innebar att man med auktoritär stil försökte styra ovanifrån, varvid gräsrotternas roll enbart blev att verkställa de handlingslinjer som utarbetats av den politiska ledningen – var vanligt förekommande. Ledarna var de som visste vart man skulle gå, och följaktligen kom alla beslut i färdigt skick ovanifrån. Det antogs att allt som ledarskapet tänkte var rätt, och att medlemmarna därför bara var tvungna att utföra de instruktioner som kom uppifrån. Sådana ledare *besvärade sig inte med att övertyga människor* om riktigheten i sina förslag.

201. De som bestämde linjen var ledarskapskader, och tendensen var att skapa mekanismer som tillät dem att behålla kontrollen över ledningen genom att i praktiken inte släppa fram friskt blod.

c) Att se sociala rörelser som enbart transmissionsremmar

202. Det finns ett nära samband mellan det som beskrivits ovan och existensen av en *tendens att betrakta gräsrotsrörelser som något som ska manipuleras*, bara kanaler genom vilka partilinjen tillämpas. Rörelsens ledning, arbetsuppgifter i de ledande organen, kampplattformen, allt beslutades av partitoppen, som sedan meddelade den linje som skulle följas av den sociala rörelsen i fråga. Rörelsen kunde inte delta i beslutsfattandet om de frågor som berörde dem mest.

202. För att motivera denna ståndpunkt, har man stött sig på Lenins teser om fackföreningarna i början av den ryska revolutionen, då det verkade föreligga en mycket nära relation mellan arbetarklassen, förtruppsspartiet och staten.

204. Men få vet – som en följd av det ohistoriska och ofullständiga sätt på vilket man har läst Lenin – att den ryske ledaren övergav denna uppfattning mot slutet av sitt liv när han, efter införandet av den nya ekonomiska politiken (NEP) och med insikt om dess konsekvenser för arbetarna, förutsåg att det skulle kunna uppstå motsättningar mellan arbetarna i de statliga företagen och cheferna i dessa företag. Han hävdade då att fackföreningarna skulle försvara arbetarklassens intressen mot arbetsgivarna och vid behov använda strejker – som i en proletär stat inte skulle syfta till att förstöra denna stat, utan korrigera dess byråkratiska förvrängningar.⁴³

205. Denna förändring förbisågs av de marxist-leninistiska partier som fram till helt nyligen ansåg att metaforen med transmissionsremmar exakt beskrev hur Lenin såg på förhållandet mellan partiet och den sociala organisationen.

d) En övertro på teori, dogmer och strategi

206. Ett annat problem var att teorin övervärderades. Detta ledde till en alltför stor tilltro till teori och till dogmatiska tendenser. Det fanns en tendens till att göra allmänna teoretiska analyser och kopiera utländska modeller. Det fanns en oförmåga att förstå och förklara hur konkreta processer fungerade.

207. Allmänt sett importerade vänstern under årtionden prefabricerade modeller från andra revolutionära erfarenheter, och för det mesta utvecklades strategierna inte genom att försöka finna en egen väg, anpassad till landets egna förutsättningar, utan genom att lappa ihop bitar som kopierats från strategier som utvecklats utifrån olika typer av revolutionära erfarenheter över hela världen.

208. Det är viktigt att komma ihåg att både 26 juli-rörelsen i Kuba och Sandinistfronten i Nicaragua kunde vinna eftersom de bland annat byggde vidare på en befintlig tradition av nationell befrielsekamp. De gjorde revolution, som någon sade, på spanska och inte på ryska. Deras andliga fäder var Martí och Sandino. Detta har också hänt under den senaste

⁴³ V. I. Lenin, [Fackföreningarnas roll och uppgifter under den Nya Ekonomiska Politiken](#).

revolutionära processen i Venezuela. Dess ledare, Hugo Chávez, har förstått att återuppliva tänkandet hos Simón Bolívar, Simón Rodríguez, (Bolívars lärare) och Ezequiel Zamora.

209. Vilken skillnad mellan detta och de drag som många latinamerikanska vänsterorganisationer uppvisade! Vad betyder skäran på många kommunistpartiers röda fana för våra folk? Vad betyder Ho Chi Minh och t o m Che Guevara – namn som antogs av vissa gerillarörelser – för Guatemalas ursprungsfolk?

210. Ett resultat av detta var den strategiska avvikelserna. Storslagna strategiska mål formulerades – kamp för nationell frigörelse och socialism – men det gjordes ingen konkret analys av den rådande situationen, det som måste vara utgångspunkten. Bland annat utgick man från den felaktiga tron att det existerade en revolutionär situation i hela Latinamerika och att allt som behövdes var att tända gnistan för att hela prärien skulle flamma upp. Detta ledde till *slagordsbaserad politisk agitation* som inte var till någon hjälp för att bygga en folklig social kraft.

211. Debatterna blev därför sterila. Det var svårt att göra framsteg om det man diskuterade endast var allmänna, mycket teoretiska frågor diskuterades, och man aldrig analyserade den konkreta situationen. Faktum är att många av dessa teoretiska diskussioner resulterade i splittringar, med ännu större söndring mellan de olika krafterna.

212. Detta ledde till två fel som ofta betingade varandra: å ena sidan trodde man att vägen till enhet innebar att man borde undvika teoretiska debatter; å andra sidan förföll man till en ensidig praktikism (*practicismo*) som avvisade varje försök att teoretisera om verkligheten.

213. Övertro på teori (teoreticism) och dogmatism fanns i de mest olikartade grenar av vänstern, i såväl de traditionella vänsterpartierna som i den självutnämnda revolutionära vänstern, även om detta förhållande inte var symmetriskt. Den revolutionära vänstern inspirerades av den kubanska revolutionen, en process som var genuint latinamerikansk, och försökte hitta egna vägar.

214. Jag tror inte att det är särskilt djärvt att påstå att avsaknaden av en väl utarbetad teoretisk-historisk analys av förhållandena i de enskilda länderna och på subkontinenten i sin helhet är en av anledningarna till varför – när hegemonism och sekterism har övervunnits och det finns en genuin önskan om enhet – det fortfarande är svårt, för de revolutionära krafterna i Latinamerika att gå mot enhet.

e) Subjektivism

215. Tyvärr medförde bristen på konkret analys också att dessa partier gjorde ytterst subjektiva bedömningar av styrkeförhållandena. Det fanns en tendens till att ledarna fyllde med revolutionär passion *förväxlade sina egna önskningar med verkligheten*. Ingen objektiv analys av situationen gjordes, så de tenderade att underskatta fienden och överskatta den egna styrkan.

216. Dessutom, tenderade ledare att *förväxla stämningen hos de mest radikala militanterna med den hos de folkliga massorna*. Många politiska ledare hade för vana att göra generaliseringar om stämningen bland folket på basis av sina egna erfarenheter som insamlats i den region eller sociala sektor där de verkade, i sin gerillafront eller, mer allmänt, från dem som de hade omkring sig – som var oftast de mest radikaliserade sektorerna.

217. Den uppfattning om situationen i Chile som hystes av personer som arbetade med de mer radikaliserade delarna av befolkningen i landet skiljde sig från den som dominerade bland de som verkade politiskt i de mindre politiserade sektorerna. De revolutionära kadrer som arbetade i en stridbar fattig stadsdel i Chile såg inte på saker på samma sätt som de som arbetade bland medelklasserna. Samma sak inträffade i länder där det fanns krigszoner och politiskt svängrum. De gerillakämpar som var inbegripna i konfrontationer med fienden och som, tack vare sina militära segrar, fick kontroll över vissa områden, tenderade att tro att den

revolutionära processen var längre framskriden än vad de aktivister gjorde som verkade legalt i de större städerna, där den styrande regimens ideologiska makt och militära kontroll var mycket större.

218. Den enda garantin mot att begå sådana fel är att se till att ledarna själva är kapabla att göra en bedömning av situationen som inte beror på deras sinnesstämning, utan på deras förmåga att ta pulsen på massorna, fienden och den internationella situationen. När de väl har gjort det, är det nödvändigt att besluta om handlingslinjer som gör det möjligt för dem att dra nytta av situationen.

219. Det är viktigt att de högsta ledarna *lär sig att lyssna* och undviker att utgå från sina förutfattade meningar när de möter ledare på mellan- och basnivå. Om de inte vet hur man lyssnar – vilket kräver en hälsosam dos av revolutionär ödmjukhet – och om de får falsk information, så kommer de handlingslinjer som beslutas att dåligt överensstämma med den verkliga potentialen för mobilisering.

220. Dessutom har det funnits en tendens hos vänstern att lura sig själv, att förfälska siffror om mobiliseringar, möten, strejker eller de styrkor som varje organisation har – vilket senare resulterar i handlingslinjer som inte är korrekta eftersom de baseras på felaktiga uppgifter.

221. Och det har inte bara funnits självbedrägeri när det gällde siffror, utan även när det gäller utvärderingen av aktioner som vänstern föreslagit att man skulle genomföra. Om målet att få ett visst antal företrädare invalda i parlamentet inte uppnåddes, erkände man inte att man inte hade uppnått målsättningen, utan ledningen försökte alltid presentera resultatet som en seger – genom att t ex säga att man vunnit fler röster än i föregående val. Eller om man uppmanade till generalstrejk och det endast blev partiella strejker, medgav man inget bakslag; i stället talades det om hur framgångsrik strejken hade varit jämfört med tidigare aktioner av detta slag, eftersom det hade skett en ökning av antalet arbetare som inte gick till jobbet osv.

222. Under 1970-talet, då vänstern fick utstå fruktansvärda slag och den centralamerikanska revolutionära processen befann sig i uppsving, mognade vänsterledare snabbt. De började bli medvetna om alla dessa fel och avvikelser. Men detta att man *blir medveten om något, betyder inte alltid att det omedelbart införlivas i den politiska praktiken*. Det är normalt att detta sker, eftersom det krävs tid för att övervinna vanor som har årtionden bakom sig, och för kadern på mellan- och basnivå ska tillgodogöra sig ändringarna.

7. Teorin bakom partibegreppet

1) Förklaringar till dessa fel: Kautskys teser

223. I det föregående kapitlet har vi påvisat flera fel och avvikelser som under 1900-talet plågade den latinamerikanska vänstern på grund av att den inspirerades av den bolsjevikiska partimodellen. Vi borde fråga oss varför dessa tillkortakommanden har upprepats av så många vänsterorganisationer och varför de fortsätter att existera, även om de nu erkänns som negativa attityder.

224. Louis Althusser brukade betona att det inte räcker med att erkänna fel; deras orsaker måste förstås om de ska övervinnas. Mitt sökande efter dessa orsaker har lett mig till slutsatsen att rötterna till de flesta av de avvikelser som jag har nämnt ligger i den berömda tesen om behovet av att *införa* socialistisk teori i arbetarrörelsen *utifrån*, eftersom den spontana utvecklingen av arbetarklassens rörelse aldrig, enligt denna tes kan producera socialistisk medvetenhet.

a) Den härskande ideologins allsmäktiga roll

225. Denna tes, som Lenin hämtade från Kautsky, gavs en teoretisk grundval av Louis Althusser i hans skrifter om den marxistiska uppfattningen om ideologi och upprepades av

mig i *Den historiska materialismens grundbegrepp*⁴⁴ och i *Cuadernos de Educación Popular* [Folkbildningshäften] nr 8, *Partiet: proletariatets avantgarde*.⁴⁵

226. I sina skrifter i ämnet innan 1979, hävdade den franske filosofen att all ideologi nödvändigtvis var en förvrängd bild av verkligheten och tjänade den härskande klassen; och att, även om han accepterade att det finns olika ideologiska tendenser – borgerliga, småborgerliga, proletära – så var de senare underordnad den härskande klassens ideologi. Detta ledde honom till slutsatsen att arbetarklassen bara kunde befrias från den borgerliga ideologins dominans av och förvärva klassmedvetande med hjälp av vetenskapen. Arbetarrörelsen kan av sig själv inte uppnå klassmedvetande, så det måste införas utifrån i arbetarrörelsen.⁴⁶

227. Om man betraktar problemet på detta sätt, så kan den åtskillnad som Marx gjorde mellan en klass i sig och en klass för sig ses som skillnaden mellan ideologiskt medvetande och vetenskapligt medvetande och det var vetenskapen som möjliggjorde att det förra övergick till den andra.

b) Premisser i Kautskys tes

228. Men innan vi går vidare, låt oss titta på exakt vad Kautsky säger i den text som Lenin citerar. I det österrikiska socialdemokratiska partiets nya programförslag, hävdade Kautsky följande:

För det första ökar inte ekonomisk utveckling och klasskamp av sig själv medvetenheten om socialismens nödvändighet. Ett bevis på det är att i England, det mest utvecklade kapitalistiska landet, är arbetarklassen mycket mindre klassmedveten än i andra länder i Europa.

För det andra uppstår socialismen som idéströmning och klasskampen sida vid sida, inte ur varandra, och de uppstår under olika förutsättningar.

För det tredje kan modernt socialistiskt medvetande bara uppstå på grundval av djupgående vetenskaplig kunskap.

För det fjärde är vetenskapens bärare inte proletariatet utan den *borgerliga intelligentsian*.

För det femte överför delar av den borgerliga intelligentsian detta till de mest intellektuellt avancerade proletärerna, vilka för in det i den proletära klasskampen överallt där förhållandena så tillåter.

229. Slutsats: *Socialistiskt medvetande är något som införs utifrån i den proletära klasskampen och inte något som uppstår spontant ur den.*

230. Jag tycker att det är svårt att argumentera mot dessa påståenden som historien har bekräftat. Jag tror att problemet uppstår när vi identifierar socialistiskt medvetande med klassmedvetande.

c) Att tolka Lenin

231. Det finns texter av Lenin som lånar sig för en sådan läsning, t ex den som hävdar att arbetarrörelsens spontana utveckling leder till underordning under borgerlig ideologi och att det är uteslutet att arbetarna kan utveckla en oberoende ideologi, med andra ord ett klassmedvetande – när deras rörelse fortskrider. Det finns bara en *borgerlig eller en socialistisk ideologi*. Det finns ingen tredje ideologi.⁴⁷ Och denna socialistiska ideologi kan endast bli verklighet när man lyckas föra in socialismen, med andra ord den marxistiska teorin, i arbetarrörelsen.

⁴⁴ *Los conceptos elementales del materialismo histórico*, Mexico City och Madrid: Siglo XXI: 1969, reviderad för tredje gången 1985, 66 utgåvor har kommit ut på spanska.

⁴⁵ *El partido: vanguardia del proletariado* Santiago de Chile: Editorial Quimantú, november 1972.

⁴⁶ Se Louis Althusser, [Om ideologiska apparater](#) och [Filosofin som revolutionärt vapen](#).

⁴⁷ V. I. Lenin, [Vad bör göras?](#).

232. Men i andra texter erkänner Lenin att praktisk erfarenhet spelar en avgörande roll i för att utveckla ett klassmedvetande. Enligt honom är ”arbetarklassens kännedom om sig själv oskiljaktigt förknippad med en fullständigt klar och inte bara teoretisk – det vore rättare att säga: inte så mycket en teoretisk som en på grund av erfarenheterna från det politiska livet vunnen uppfattning om förhållandet mellan *alla* klasser i det moderna samhället.”⁴⁸ Denna gestaltning av medvetenheten utvecklas enormt under revolutionära perioder genom den revolutionära händelseutvecklingen, eftersom revolutioner avslöjar de olika klassernas verkliga intressen, medan demagogi kan lura folket i fredliga tider.⁴⁹

233. ”Under en revolution”, skrev Lenin mitt under den ryska revolutionära processen som inleddes i februari 1917, ”lär miljoner och tiotals miljoner människor varje vecka mera än under ett år av vanligt, trögt liv. Ty vid en tvär vändning i ett helt folks liv visar det sig särskilt klart, vilka klasser inom folket som fullföljer det ena eller andra syftet, vilken kraft de äger och vilka medel de använder.”⁵⁰

234. Men trots Lenins skrifter och hans påvisande av vikten av revolutionär praktik för att utvecklingen av medvetandet, var det tesen om nödvändigheten att införa den marxistiska teorin i arbetarrörelsen som i förenklad form gavs massiv spridning – och jag var en av dem som populariserade den. Detta motiverades med att den spontana utvecklingen av rörelsen inte kan undgå att underordnas borgerlig ideologi.⁵¹

d) Förvrängning av Kautskys tes

235. Den förenklade, felaktiga tolkningen av Kautskys tes, som populariserades inom den marxistiska vänstern, kan sammanfattas i så här:

För det första: Det proletära medvetandet är underordnat den dominerande ideologin eftersom proletariatet har en underordnad ställning i det kapitalistiska samhället.

236. *För det andra:* Det finns proletariatets befriare – vissa intellektuella – som är i besittning av den marxistiska teorin.

För det tredje: Det är denna importerade teori och inte proletariatets självverksamhet som kommer att göra det möjligt att bryta med det borgerliga inflytandet och utveckla ett klassmedvetande.

237. Vad som detta sätt att presentera saker undervärderar, för att inte att säga ignorerar, är den roll som den politiska praktiken spelar vid utveckling av medvetandet.

e) Befriar arbetarna sig själva eller måste de befrias av andra?

238. Om Kautskys tes framställs på detta sätt så strider den direkt mot Marx’ idé om den roll som den sociala praktiken har i utvecklingen av medvetandet **och Marx’ centrala tes att arbetarklassens frigörelse måste vara arbetarklassen eget verk.**

239. Marx insåg att den ekonomiska kampen enade klassen.⁵² Han betonade att det endast är genom *massorna självverksamhet* som övergången görs från det ekonomiska till det politiska, genom att *omständigheterna och människorna själva ändras på samma gång*. Det är genom den revolutionära praktiken som utvecklingen av medvetandet blir fast förankrad. Och det är genom detta som *klassen i sig blir en klass för sig själv*.⁵³

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Lenin, [Nya uppgifter och nya krafter](#) (23 februari 1905)

⁵⁰ Lenin, [Revolutionens lärdomar](#) (6 september 1917).

⁵¹ Lenin, [Den hotande katastrofen och hur den bör bekämpas](#) (14 sept 1917) [denna referens verkar dock vara felaktig – Red]

⁵² Detta sätt att se på saker och ting utesluter att man på ett överförenklat sätt upprättar en skiljmur och motsatsställning mellan ekonomisk och politisk kamp.

⁵³ Marx, [Filosofins elände](#).

240. Engels bekräftar denna idé – i en hänvisning till den amerikanska arbetarklassen – när han säger att det viktiga inte är att importera teori i klassen, som vissa tyska socialister i USA ville göra, utan att ”hjälpa arbetarklassen att börja röra sig som en klass”, eftersom när det händer ”kommer den snart att hitta rätt riktning”. Det viktigaste är att förena massorna på nationell nivå: ”allt som kan fördröja eller förhindra denna nationella konsolidering av de arbetande människornas parti, oavsett plattform” skulle vara ett misstag.⁵⁴

241. Jag anser att denna Marx' och Engels' kritik av de samtida som lägger större vikt vid att besitta vetenskaplig kunskap än vid massornas praktiska erfarenheter är mycket intressant: de kritiserar dem som, på grund av denna tro, hävdade att parlamentsplatserna ska vara i händerna på folk som har tid att sätta sig in i frågorna, vilket arbetare inte har möjlighet att göra. Som Marx och Engels säger: ”Rösta på bourgeoisien då!” Och senare säger de: ”Vi kan alltså inte slå följe med folk som öppet förklarar att arbetarna är för obildade för att kunna befria sig själva utan först uppifrån måste befrias genom filantropiska stor- och småborgare.”⁵⁵

f) Erfarenhet av kamp ger människor möjlighet att frigöra sig från påverkan av den härskande ideologin

242. Det är situationen som en utsugen klass och bossarnas intresse av att upprätthålla denna situation, som gör att arbetarklassen, när den kämpar för sina omedelbara behov, hamnar i kollision med bossarnas intressen. Detta upprättar först en skillnad och sedan en motsättning mellan arbetarklassens intressen och den härskande klassens intressen. Arbetarklassens kamp är inte bara en ekonomisk kamp för att förbättra arbetsvillkoren eller sälja arbetskraften, utan den får en alltmer politisk karaktär. Arbetarna börjar ifrågasätta isolerade drag hos den kapitalistiska regimen, men blir sedan övertygade om att deras problem inte kan lösas inom detta system och att de därför måste kämpa för att bygga ett samhälle som styrs av en annan logik. Ur denna alltmer komplexa praktiska erfarenhet, uppstår ”en växande medvetenhet, en egen ideologi som inte längre utgör den härskande klassens ideologi”.⁵⁶

243. Allt detta stämmer överens med Marx' uppfattning om omvandlingen av en ”klass i sig” till en ”klass för sig”, en förändring som leder till uppkomsten av en världsbild som skiljer sig från bourgeoisins, till en medvetenhet om att vara en annan klass.

244. Att säga att arbetarklassen kan få klassmedvetande genom att delta i klasskampen betyder dock inte att man kan ignorera att den spontana medvetenheten är mycket influerad av de härskande klassernas idéer och värderingar, vilka förmedlas på en mängd olika sätt från statens ideologiska apparat. Idag överförs dessa idéer och värderingar främst via massmedia som är monopoliserade av stora övernationella konsortier.

245. I normala, lugna tider verkar det som arbetarna inte kan undkomma denna negativa påverkan och manipulation av medvetandet som åstadkoms genom alla dessa instrument: det är som om osynliga nät stänger in dem i en fälla som de inte kan undkomma om det inte kommer en storm.

246. Detta förklarar varför det är just i början av perioder av kamp som denna konfrontation gör det möjligt för arbetare att upptäcka att lagarna gynnar fabriksägarnas och att polisen finns där för att skydda, inte det gemensammas bästa, utan bossarnas intressen. Allt detta gör

⁵⁴ Friedrich Engels, Brev till Florence Kelley-Wischnewetzky, London, 28 december 1886 [Finns på engelska [Engels to Florence Kelley-Wischnewetzky](#)].

⁵⁵ 136 Marx och Engels ”Cirkulärbrev till Bebel, Liebknecht, Bracke m.fl.” ([Från Marx och Engels till A. Bebel, W. Liebknecht, W. Bracke m.fl., London den 17-18 september 1879](#)). Brevet handlar om det arbete som utförts av Höchberg, Bernstein and Schramm). Marx och Engels summerar tänkandet hos de tre så här: ”Kort sagt, arbetarklassen är ur stånd att på egen hand befria sig. Fördenskull måste den ställa sig under ’bildade och egendomsägande’ borgares ledning, som ensamma ’har tillfälle och tid’ att göra sig förtrogna med vad som gagnar arbetarna.”

⁵⁶ Adolfo Sánchez Vázquez, *Ciencia y revolución. El marxismo de Althusser* (Madrid: Alianza Editorial, 1978), s. 42.

det möjligt för dem att bli mer medvetna om motsättningen mellan sina egna intressen som arbetare och företagägarnas intressen. De får en allt större insikt om att hela det institutionella systemet fungerar till förmån för de tidigare nämnda herrarna.

247. Detta är den *levande politiska skolan, genom kamp och i kamp* som Rosa Luxemburg talar om.⁵⁷ Hon förnekar inte att proletariatet behöver en hög grad av politisk skolning, klassmedvetande och organisation, men hävdar att det lär sig allt detta inte bara från flygblad eller broschyrer, utan även i kampen.

248. Dessutom bidrar denna praktiska erfarenhet inte bara till med att frigöra arbetarnas sinnen, ändra deras sätt att se världen, utan den omvandlar dem också invärtes, skapar i dem en känsla av att de tillsammans med andra arbetare kan bli till en kraft som kan vinna segrar över bossarna, som kan erövra saker. I kampen får de självkänsla, känner sig alltmer kapabla att uppnå sina mål, blir allt mer till subjekt i den process som de är en del av.

249. Som Michael Lebowitz säger, förstod Marx mycket väl ”att människor inte är statiska, att kampen för materiella behov kan producera nya människor med nya, ’radikala’ behov”. Härav kommer hans tes om arbetarklassens självutveckling genom sin kamp. Och ”även om de behov som de försöker tillfredsställa inte når bortom kapitalet, skapar själva kampprocessen nya människor, förvandlar dem till människor med en ny uppfattning om sig själva, de börjar se sig själva som subjekt som kan förändra den värld de lever i”.⁵⁸

250. Själva erfarenheten är en ”dimension som inte kan ersättas, eftersom det är endast genom den som omvandlingens subjekt kan skapas. För att dessa subjekt ska skapas, måste massorna utbilda sig själva genom sina kamperfarenheter.”⁵⁹

251. Och denna praktiska erfarenhet får arbetarna att ställa allt fler frågor, att känna en större önskan att förstå och veta, och skapar behov av att få en allt större kunskap om den verklighet som de befinner sig i och möjliga lösningar på sina problem. Av den anledningen är det väldigt annorlunda att undervisa akademiskt om marxismen vid ett universitet än att undervisa arbetare som befinner sig i kamp. För universitetsstudenter handlar det oftast bara om mer kunskap; för arbetare ett vapen i kampen.

252. Av allt som har sagts tidigare, kan vi konstatera att klassmedvetandet inte börjar med att ”importera vetenskapen [den vetenskapliga socialismen]”, att klassmedvetande uppstår i kampen, och att det är den omvandling som skapas av denna kamp och inte nödvändigtvis tillgången av vetenskapen som omvandlar det borgerliga medvetandet till det proletära medvetandet. Det som den marxistiska teorin kan göra är att höja arbetarklassens medvetande till en högre nivå, vilket klasskampen själv kräver. Vi får inte sätta likhetstecken mellan klassmedvetande och socialismens vetenskapliga teori..

253. Den marxistiska teorin hjälper arbetarna att utifrån förståelsen att kapitalet är *orättvist* komma till insikten att det är *arbetarnas egen produkt*. Detta, sade Marx, ”innebär en enorm medvetenhet”, och ”innebär dödsringningen över detta produktionssätt [kapitalismen]” lika mycket som när slaven insåg ”att han inte *kan vara en tredjes egendom*”. Den marxistiska teorin hjälper förstärka klassmedvetandet.⁶⁰

254. Marx betonar att arbetarklassens styrka ligger i dess antal, men att detta antal ger utslag i vågskålen endast om det förenas genom att sluta sig samman och vägleds av kunskap. Att vara många räcker inte, och inte heller är vetenskaplig kunskap nog. Om arbetarna inte förmår

⁵⁷ Rosa Luxemburg, [Masstrejk, parti och fackföreningar](#)

⁵⁸ Michael Lebowitz, *Beyond Capital*, andra upplagan (New York: Palgrave Macmillan, 2003) s. 180.

⁵⁹ Roberto Pittaluga, ”Reflexiones en torno a la idea de espontaneidad en Rosa Luxemburg”, i *Revista de política y cultura El Rodaballo*, årgång 5, nr 9, 1998-9.

⁶⁰ Karl Marx, *Grunddragen i kritiken av den politiska ekonomin* (i urval av Sven-Eric Liedman, Halmstad, 1971) [Avsnitt 25 – ”Kapitalets utveckling och struktur ...”]

sluta sig samman i en enhetlig praxis kommer de inte att lyckas kasta av sig kapitalets ok.

255. Och kapitalet förstår detta bättre än någon annan, för en av dess strategier är att splittra arbetarna på så många sätt som möjligt.

g) Tre nivåer av medvetande

256. Jag förefaller mig därför vara nödvändigt att skilja på tre medvetandenivåer inom arbetarklassen:

257. *Spontant eller naivt* medvetandet är ett medvetande som ofrånkomligen är deformerat av den härskande ideologin, och på denna typ av medvetande är de flesta av Althusser's reflektioner kring ideologi som deformerad kunskap om verkligheten tillämpliga. Som Sánchez Vázquez säger är det typiskt för ett klassamhälle i det förflutna, där arbetarklassen bara har kännedom om *ekonomisk* klasspraktik.⁶¹

258. *Klassmedvetande* som inbegriper ett avskiljande från den borgerliga ideologin – är inte längre en faktor för att hålla samman det dominerande systemet, utan en antagonism och är inte nödvändigtvis deformerat.⁶² Detta är det medvetande som kan förvärfvas när klasskampen får en politisk dimension, men detta medvetande är fortfarande inte socialistiskt, eftersom det snarare representerar motstånd mot exploateringen än att erbjuda ett alternativ för att göra slut på exploateringen.

259. Upplyst klassmedvetande eller socialistiskt medvetande är klassmedvetande som förstärkts och fördjupats av den marxistiska vetenskapen. Allt arbete som Marx lade ner när han skrev *Kapitalet* syftade till att förse arbetarna med de teoretiska verktygen för sin frigörelse, den kunskap som ger dem möjlighet att inte bara reagera som en utsugen klass, utan också förstå den kapitalistiska utsugningens djupt rotade mekanismer och att framlägga ett nytt projekt för ett alternativt samhälle.

260. Även Rosa Luxemburg, som lägger så stor vikt vid att klassmedvetande förvärfvas i kampen, erkänner vikten av marxistisk teori eller *socialistisk teori* – som hon benämner det – för arbetarrörelsen. När hon i sin bok *Masstrejck, parti och fackföreningar* reflekterar över de tyska socialdemokratiska fackföreningarnas överlägsenhet jämfört med borgerliga och konfessionella fackföreningar, hävdar hon att de materiella framgångarna och kraften hos de förra är ett resultat av en *facklig praktik* som är upplyst av den *vetenskapliga socialismens teori*. Utan den senare skulle rörelsen falla ner från sin höga nivå till ett tillstånd präglad av en hållningslöst famlande och ren, platt empirism. ”Styrkan i de tyska fackföreningarnas ’praktiska politik’ ligger i deras insikt om den kapitalistiska ordningens djupare sociala och ekonomiska sammanhang; denna insikt har de emellertid ingen annan att tacka för än den vetenskapliga socialismens teori, på vilken de grundar sin praktik.”⁶³

261. Sammanfattningsvis tror jag att det är korrekt att säga att *socialismen uppstår enbart ur arbetarrörelsens praktik, utan den måste importeras utifrån*.⁶⁴ Å andra sidan tror jag att förvärvet av klassmedvetande verkligen är kopplat till social praktik, till klasskampen. Och, naturligtvis, ju fastare den är förankrad i socialismen som vetenskap, desto starkare och mer sammanhängande kommer den att bli.

2) Hur detta återspeglas i utformningen av det revolutionära partiet

262. Det råder ingen som helst tvivel om att idén att proletariatet, för att kunna befria sig från spontant borgerligt medvetande och skaffa ett proletärt klassmedvetande, måste tillföras den marxistiska teorin utifrån, har politiska konsekvenser: konsekvenser som påverkar både

⁶¹ Adolfo Sánchez Vázquez, *Ciencia y revolución*, s. 42.

⁶² Ibid., s. 35.

⁶³ Rosa Luxemburg, [Masstrejk, parti och fackföreningar](#).

⁶⁴ Även om den behöver en klasståndpunkt för att vara en vetenskap. Detta är något som vi inte kan gå in på här

partiet som ett politiskt instrument och dess politiska praktik. De flesta partier med leninistiska rötter har otvivelaktigt lidit av dessa konsekvenser, även om det alltid finns några hedervärda undantag.

a) Ledarskapet: kunskapens ägare

263. Det händer ofta att dessa partier, och ännu oftare de ledande kretsarna, anser sig vara bärare av kunskapen eller det socialistiska medvetandet. De tror att den högsta ledningen är de enda människor som kan formulera den strategi och taktik som måste tillämpas på ett disciplinerat sätt av partiet. Detta ger upphov till en rad avvikelser, en del av dem har vi redan nämnt: auktoritärt beteende, vertikalism, manipulering av militanterna och avskiljande av partiet från massorna.

264. Om teorin anses vara en gruppens egendom, går den konkreta analysen förlorad. Den framstår då som överflödigt, eftersom den konkreta praktiken endast ses som en *tillämpning* av en högre sanning. Dessutom, eftersom idéerna kommer uppifrån i sin slutgiltiga form kan basmedlemmar bara diskutera dessa idéer i en begränsad omfattning och uppmuntras inte att komma med egna idéer. Detta gäller särskilt i ett parti som är organiserat i vad Althusser har kallat *kanaler*, det vill säga i vertikala strukturer som går från grundorganisationer eller celler upp till politbyrå, via mellanliggande organ. I en sådan organisation, stämplas varje förbindelse mellan medlemmar som tillhör olika grenar, sektioner eller "kanaler" som fraktionsverksamhet.⁶⁵

265. När han analyserade vad som hände i det franska kommunistpartiet 1978 skrev Althusser: "Diskussionsfrihet för medlemmarna hade uppnåtts redan före [22:a] kongressen, som inte ändrade något i ledningens praktik. Apparaten hade gjort en upptäckt som är lika gammal som den borgerliga världen, nämligen att den kunde unna sig lyxen att låta medlemmarna fritt diskutera i sina celler utan uteslutningar eller sanktioner, därför att detta inte fick några praktiska konsekvenser. De verkliga diskussionerna förs och de hemliga besluten fattas alltid över distriktsnivå, i politbyrå, sekretariatet eller än hellre i en liten, icke stadgeenlig grupp som omfattar sekretariatet, en del av politbyrå och några av centralkommitténs 'experter' och medarbetare."⁶⁶

b) Den viktigaste uppgiften: att införa teorin i arbetarrörelsen

266. Om det viktigaste är att överföra den marxistiska teorin till arbetarrörelsen, så att den kan få klassmedvetande och frigöra sig från den borgerliga ideologin, då kommer partiets politiska uppgift att vara att åstadkomma denna sammansmältning. Partiet har en tendens att tro att det ensamt sitter inne med sanningen, att massorna är efterblivna och måste befrias från den förhärskande borgerliga ideologins påverkan genom att de får den socialistiska teorin, som de inte har, tillförd utifrån.

c) Prioritera skolning över handling

267. Partiet kommer att prioritera politisk skolning över handling. Det kommer att gå till de sociala rörelserna för att identifiera de mest avancerade kadrerna för att "fånga upp" dem för partiet och utbilda dem där. I kaderskolorna kommer man att lägga stor vikt vid att producera kaderskolor, och utarbeta skolningsmaterial.⁶⁷ Det är högst osannolikt att man kommer att upprätta verklig kontakt med människorna, eftersom partitoppen kommer att tillbringa all tid med att vilja kontrollera dem och alltid försöka ersätta dem.

⁶⁵ Louis Althusser kritiserar denna "absoluta princip om vertikal uppdelning" i [Det måste bli en förändring i partiet](#).

⁶⁶ Ibid. [Ernest Mandel upp dessa frågor till kritisk diskussion i artikeln [Om Althusser, parti och klass – MF](#)]

⁶⁷ Jag vill klargöra det klart att jag inte är emot denna typ av verksamhet. Tvärtom tror jag att en av bristerna i många av dagens vänsterorganisationer är att de helt har försummat dessa uppgifter. Frågan är om de blir ett självändamål eller utgör en del av en taktik som prioriterar folkets kamp.

d) Okritiska militanter

268. En organisation av detta slag skapar partimedlemmar som är fogliga och saknar personlighet. Eftersom partiet – det vill säga, ledningen – alltid har rätt, tenderar medlemmarna att uttrycka sin fullständiga och okritiska lojalitet mot ledningen, som för dem förkroppsligar partiets enhet och vilja.⁶⁸

⁶⁸ Carlos Vilas, "Democracia y alternativas al neoliberalismo", i *Papeles de la FIM* núm. 8 (*Alternativas al desarrollo*), Madrid, FIM, 1997, s. 34.